

اظهار نظر کارشناسی درباره:

«لایحه معاهده بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری اندونزی

در زمینه استرداد مجرمین»

مقدمه

یکی از بنیادی‌ترین اصول حقوق بین‌الملل، اصل همکاری دولت‌هاست که از جلوه‌های آن همکاری‌های حقوقی و قضایی است. امروزه عموماً چارچوب حقوقی این همکاری‌ها در موافقتنامه‌های دو یا بعضاً چندجانبه تعریف می‌شود. خود این موافقتنامه‌های چندجانبه، قالب‌های متفاوتی دارند. یکی از این صورت‌ها انعقاد موافقتنامه‌های استرداد مجرمین، همکاری قضایی کیفری یا حقوقی و انتقال محکومان به حبس است. موافقتنامه حاضر در زمره موافقتنامه استرداد مجرمین می‌باشد. در ابتدا لازم است انواع معاهدات همکاری‌های دوجانبه حقوقی و قضایی و ویژگی آنها روشن شود تا جایگاه لایحه «معاهده بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری اندونزی در زمینه استرداد مجرمین» مشخص گردد. معاهده مذکور در تاریخ ۱۳۹۵/۱۲/۲۲ در مجلس شورای اسلامی اعلام وصول شد و در تاریخ ۱۳۹۶/۲/۲۳ در کمیسیون قضایی-حقوقی مجلس مورد بررسی قرار گرفت و با الحاق یک تبصره به آن تصویب شد. در ابتدا لازم است انواع معاهدات همکاری‌های دوجانبه حقوقی و قضایی و ویژگی آنها روشن شود تا جایگاه لایحه «معاهده بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری اندونزی در زمینه استرداد مجرمین» مشخص گردد.

۱. **معاهدات راجع به استرداد مجرمین و متهمین:** در این گونه از معاهدات، شخصی به واسطه رفتار مجرمانه‌ای که در یک کشور انجام داده است و یا متهم به ارتکاب آن است و در سرزمین کشور دیگری حضور دارد مورد تقاضای استرداد قرار می‌گیرد. در واقع در این نوع معاهدات، شخص مورد نظر در کشور محل ارتکاب، تحت تعقیب قرار گرفته است و یا حتی حکمی علیه وی صادر شده است، اما به هر دلیل از حوزه صلاحیت این کشور خارج شده است. در این حالت، کشور محل ارتکاب رفتار مجرمانه، از کشور محل حضور مرتکب عمل یا متهم به ارتکاب آن، تقاضای استرداد این شخص را می‌نماید. در این نوع از معاهدات، کشور تقاضاشونده ارائه اسنادی مانند حکم بازداشت و یا حکم قطعی، اسناد مثبت جرم و اطلاعات دیگری را مطالبه می‌کند تا بتواند از ادعای مورد نظر اطمینان حاصل کند.

در واقع «استرداد یک فرآیند رسمی است که طی آن دولتی از دولت دیگر می‌خواهد که شخص مورد تقاضای وی و یا فرد متهم و یا محکوم به ارتکاب یکی از جرائم ناقض قوانین کشور تقاضاکننده را به این کشور تحویل دهد. بازگرداندن شخص مورد تقاضا به این دلیل درخواست می‌شود که آن شخص به واسطه جرم و یا جرائمی که مرتکب شده است در کشور تقاضاکننده موضوع دادرسی و یا مجازات قرار گیرد»^۱.

مخصوص سخن علمی

مشخصات لایحه

دوره دهم - سال اول

شماره ثبت:

۲۴۷

شماره چاپ:

۴۹۸

تاریخ چاپ:

۱۳۹۶/۲/۲۵

معاونت پژوهش‌های

سیاسی - حقوقی

دفتر: مطالعات

حقوقی

مشخصات گزارش

شماره مسلسل:

۲۴۰۱۵۳۶۵-۱

تاریخ انتشار:

۱۳۹۶/۲/۳۱

موافقتنامه‌های دوجانبه استرداد متهمین و محکومین از قدیمی‌ترین معاهدات در حقوق بین‌الملل هستند و تاریخ انعقاد برخی از آنها به سال‌های پایانی قرن نوزدهم می‌رسد.^۱

۲. معاهدات راجع به انتقال محکومین: در این نوع معاهدات، شخصی در سرزمین یک کشور مرتکب رفتار مجرمانه‌ای می‌شود. این شخص تبعه کشور محل ارتکاب رفتار مجرمانه نیست؛ این رفتار مجرمانه در آن کشور مورد رسیدگی قرار گرفته و در نتیجه مرتکب به حبس محکوم می‌شود. کشور متبوع شخص محکوم، به واسطه داشتن علقه سیاسی- حقوقی با آن شخص، متقاضی تحویل وی به خود می‌باشد تا آن شخص مدت زمان محکومیت خود را در زندان‌های کشورش سپری کند.

بر این اساس، معمولاً در این‌گونه از موافقتنامه‌ها خود محکوم می‌تواند در صورت وجود شروط دیگر رضایتش را برای انتقال به دولت متبوعش برای سپری کردن محکومیت حبسش اعلام کند. البته در صورت اعلام رضایت شخص محکوم، پذیرش انتقال وی همچنان منوط به اعلام رضایت کشور صادرکننده و درخواست انتقال از سوی کشور اجراکننده حکم است. درواقع محکوم، حق ارائه درخواست را دارد ولی کشورهای صادرکننده حکم و اجراکننده آن مکلف به پذیرش چنین درخواستی نمی‌باشند و اعلام رضایت آنها به‌عنوان عنصری ضروری از فرآیند تحقق انتقال می‌باشد.

براساس آنچه که بیان شد، تفاوت‌های اساسی بین دو نوع معاهده اول و دوم به چشم می‌خورد: اولاً در معاهدات نوع اول کسب رضایت مجرم یا متهم در امر استرداد شرط نیست درحالی که در معاهدات دسته دوم، رضایت شخص محکوم در امر انتقال تاثیرگذار است. ثانیاً تفاوت عمده دیگری که بین این دو معاهده وجود دارد مسئله نظم عمومی است. در معاهدات نوع اول، واقعیت آن است که نظم عمومی کشور متقاضی استرداد نقض شده است درحالی که در معاهدات نوع دوم نظم عمومی کشور تقاضا شونده نقض شده است. ثالثاً هدف از معاهدات گونه اول تأمین نظم و امنیت کشور متقاضی استرداد است درحالی که در معاهدات نوع دوم بیشتر منافع و مصالح شخص محکوم مورد توجه است.

۳. معاهدات معاضدت‌های قضایی در امور کیفری: این نوع موافقتنامه‌ها برای ردیابی متهمان و یا محکومان، تبادل اطلاعات راجع به جرائم و مجرمین و یا مشارکت در تحقیقات مقدماتی رسیدگی‌های قضایی منعقد می‌شوند. برای مثال می‌توان به ماده (۹) کنوانسیون مبارزه با رشاء و ارتشاء مقامات عمومی خارجی در بازرگانی بین‌المللی اشاره کرد که عنوان می‌کند کشورها می‌توانند برای به‌دست آوردن اطلاعات و مدارک از طریق معاهدات همکاری قضایی دوجانبه وارد عمل شوند. در واقع هدف اصلی این نوع از معاهدات آن است که مقامات مجری قانون بتوانند مدارک و دیگر اقدامات شکلی لازم در خارج از کشور را به نوعی که در دادگاه‌های کشور تقاضاکننده قابل پذیرش است تدارک ببینند.^۲

۴. معاهدات معاضدت‌های قضایی در امور مدنی: این معاهدات بیشتر در قالب معاهدات آموزش نیروها، نگارش و تدوین پیش‌نویس قوانین، شناسایی آرای محاکم، ابلاغ اوراق قضایی، جلب نظر کارشناس و... منعقد می‌شوند.

بررسی مصوبه کمیسیون در خصوص لایحه معاهده

همان‌طور که از نام موافقتنامه حاضر برمی‌آید، موضوع این سند در قالب دسته اول از معاهدات همکاری قضایی و حقوقی مذکور در مقدمه، قرار می‌گیرد. بر این اساس نکات زیر در خصوص این موافقتنامه باید مورد توجه قرار گیرد:

۱. به‌عنوان مثال موافقتنامه استرداد بین کانادا و اروگوئه به سال ۱۸۸۵ باز می‌گردد.

2. Typology on Mutual Legal Assistance in Foreign Bribery Cases, p 3&13, available at: <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/TypologyMLA2012.pdf>

۱. مطابق ماده (۱) این موافقتنامه این امکان فراهم شده است تا اشخاصی که در سرزمین دولت تقاضاشونده یافت می‌شوند برای پیگرد، محاکمه یا اجرای مجازات به کشور درخواست‌کننده مسترد شوند.
۲. یکی از نکات قابل ذکر درخصوص این موافقتنامه مربوط به جرائم قابل استرداد است. مطابق با ماده (۲) این موافقتنامه، امکان استرداد تنها در حالتی وجود دارد که قاعده مجرمیت مضاعف محقق بوده و مجازات تعیین شده برای آن جرم در هر دو کشور حبس باشد و حداقل مدت حبس نیز یک سال باشد. ماده (۳) موافقتنامه نیز استثنای وارد بر استرداد را برشمرده است. مطابق این ماده امکان استرداد درخصوص جرم سیاسی، جرم نظامی، شمول مرور زمان، امر محکوم بها و جرائم مستلزم مجازات اعدام در صورتی که در کشور طرف مقابل این مجازات برای جرم موضوع استرداد پیش‌بینی نشده باشد وجود ندارد. ماده (۴) نیز اتباع کشورها را غیرقابل استرداد به یکدیگر دانسته است.
۳. مطابق با شق «ج» بند «۱» ماده (۳) در مواردی که مجازات تعیین شده در کشور درخواست‌کننده، اعدام باشد و در کشور درخواست‌شونده مجازات، اعدام نباشد استرداد امکان‌پذیر نیست «مگر آنکه طرف درخواست‌کننده تضمین کند چنانچه شخص مزبور محکوم به اعدام شود، مجازات اعدام اجرا نخواهد شد». درخصوص این مقرر باید توجه داشت که در برخی جرائم از جمله جرائم حدی یا قصاص اعطای این تضمین شرعاً امکان‌پذیر نیست، لذا لازم است در قالب الحاق یک تبصره به ماده واحده تصویب تصریح شود که اختیار مندرج در این بند محدود به مواردی است که شرعاً امکان اعطای چنین تضمینی وجود دارد. این نکته در گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس به کمیسیون محترم در تاریخ ۱۳۹۶/۲/۱۷ به شماره مسلسل ۲۴۰۱۵۳۶۵ مورد تصریح قرار گرفته بود.
۴. با عنایت به رویه شورای نگهبان درخصوص مغایرت با شرع تلقی نمودن موافقتنامه‌های معاضدت حقوقی - قضایی در تمام انواع آن از جمله استرداد مجرمین، این موافقتنامه نیز به احتمال زیاد با چنین ایرادی مواجه خواهد شد.
۵. طبق ماده (۲۲) معاهده، موضوع حل‌وفصل اختلاف، راهکارهای حقوقی و قضایی نیست و طبق ماده (۲۳) معاهده نیز اصلاحات بعدی موافقتنامه منوط به طی همان تشریفات خود معاهده شده است، لذا این دو ماده معاهده، مطابق با الزامات قانونی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران هستند. ذکر این نکته ضروری است که کمیسیون محترم قضایی - حقوقی با الحاق تبصره‌ای با این عبارت که «رعایت اصول هفتادوهفتم و یکصدوسی‌ونهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در اجرای معاهده لازم‌الرعايه است»، لایحه موافقتنامه را تصویب کرده است. این درحالی است که با لحاظ مفاد لایحه موافقتنامه حاضر باید عنوان کرد مواد (۲۲) و (۲۳) این موافقتنامه به نحوی تنظیم شده است که نیازی به تصریح این دو اصل از قانون اساسی در اجرای موافقتنامه نمی‌باشد.

نتیجه‌گیری

- با عنایت به اثر مطلوب این موافقتنامه در اجرای عدالت و جلوگیری از انسداد اجرای احکام کیفری و رفع موانع موجود بر سر راه فرآیند تعقیب و پیگیری که از جلوه‌های اعمال حاکمیت هستند، تصویب آن با لحاظ دو نکته زیر مورد پیشنهاد است:
۱. **الحاق** یک تبصره به معاهده با این مضمون که «اختیار مندرج در شق «ج» بند «۱» ماده (۳) معاهده محدود به مواردی است که شرعاً امکان اعطای چنین تضمینی وجود دارد».
  ۲. **حذف** تبصره الحاقی به ماده واحده مشعر بر اینکه «رعایت اصول هفتادوهفتم و یکصدوسی‌ونهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در اجرای معاهده لازم‌الرعايه است».